

sége vagy a hazai társadalom- és gazdaságföldrajzot reprezentáló források ajánlása. Bízom abban, hogy inkább az előbbi.

Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza című egyetemi jegyzet nem egyszerűen egy hiányzó egyetemi tananyagot jelenít meg számomra, hanem a hazai társadalom- és gazdaságföldrajz egyetemi bázisainak, oktatóinak szemléletét és módszertani ismeretanyagát is reprezentálja. Ha ezzel az egy könyvvel lehetne bemutatni Magyarországot, akkor nem kellene szégyenkezni. Eltérő színvonalon ugyan, de a

jegyzet alapvetően jól tükrözi az ország térszerkezetében, gazdaságának területi dimenzióiban zajló folyamatokat.

Nemcsak ezen könyv szerzőinek, hanem az egész szakmának, a gazdaság- és a társadalomföldrajz művelőinek, és a regionális kutatóknak össze kell fogni, hogy – a bevezetőben igényként említett – egyetemi tankönyv és tanári kézikönyv a modernizáció hazai térszerkezetéről minél előbb elkészüljön.

Rechnitzer János

FÖLDÜNK–KÖRNYEZETÜNK

Dr. Jáki K. (szerk.) 1994

Győr-Moson-Sopron Megyei Pedagógiai Intézet, Győr.

A tanulmánykötet egy ígéretes együttműködés újabb, immár ötödik darabja, mely a földrajztanárok számára rendezett nyári akadémián elhangzott előadások közreadásával kívánja segíteni a középiskolai tanárok munkáját. A kötetek tematikája az idők folyamán szélesedett, a gazdaságföldrajzi témák felől nyitottak a környezetvédelmi problémák felé.

A kötetbe fogott tanulmányok három témakör köré csoportosíthatók. Az első három írás a hazai gazdasági átalakulás bizonyos metszeteit mutatja be: mezőgazdaság, külföldi tőke megjelenése és privatizáció, illetve munkanélküliség. Ezt a blokkot két, globális problémákat tárgyaló tanulmány követi az életkörülmények, illetve a nemzetközi kereskedelem témakörében. A

harmadik csokor öt előadása a környezettel, a környezeti terheléssel és a környezetvédelem helyzetével foglalkozik.

Antal Zoltán írása a mezőgazdaság átalakulási folyamatát több dimenzióban közelíti meg. Bemutatja a magánosítás folyamatát, a pillanatnyi helyzetet a földtulajdon, az ingó és ingatlan vagyon, továbbá a szervezeti átalakulás tükrében. Világos és jól összefogott leírását adja a problémának, mely nem nélkülözi a közeli múlt állapotának bemutatását sem. Végre pontos, pártpolitikai elfogultságtól mentes képet kapunk a kárpótlási procedúráról, ennek törvényi szabályozásáról, az elméleti és gyakorlati megvalósulásról. Számomra fontos információértéke volt a vállalkozói aktivitás térbeli differenciáit bemutató két

ábrának, mely megerősítette a korábban különböző írásokban sejtetett tendenciákat.

Rechnitzer János tanulmányából kiemelendőnek tartok néhány gondolatot. A szerző szerint először is létezik egy erős dichotómia a főváros és a vidék között a külföldi tőke fogadásában. Másodsor, az országban – Budapestet nem számítva – szintén tapintható egy határvonal a Duna vonalánál, melynek két oldalán eltérő stratégiát követ a külföldi befektető. A fővárosban összpontosuló tőke viszonylag kevés szervezetben koncentrálódik, de abban meghatározó szerepre törekszik, így teljes ágazatok kerülhetnek irányítása alá. Fontos, hogy megkülönböztessük a privatizáció, illetve a magánosítás folyamán követett befektetői stratégiákat! Már most érdemes felfigyelni arra, hogy a külföldi befektetők között igen gyorsan létrejönnek a szervezeti vagy üzleti kapcsolatrendszerek, melyek informális előnyhöz juttatják őket a hazai versenytársakkal szemben.

A munkanélküliség a folyamatos közvélemény-kutatások szerint több éve a legfontosabb probléma a magyar családok életében. *Dövényi Zoltán* világosan bizonyítja, hogy a szocialista rendszerben is létezett munkanélküliség (kapun belüli, létező vagy nyílt, illetve lappangó), mely az akkori foglalkoztatási szint mellett a munkaerő 15–17%-át tette ki. Találónak érzem az 1989 eleje óta lezajlott folyamat szakaszolását. Fontos, hogy a diákokban tudatosítsuk a magyar és a nyugati munkanélküliség belső különbségeit, melyeket talán a társadalmi szerkezet eltérésein keresztül lehet legkönnyebben bemutatni (mobilitás, képzettség és képezhetőség). Számomra a leginkább továbbgondolásra érdemesnek mégis az a megjegyzés bizonyult, miszerint

a magyar társadalomban a hagyományos családmódel átalakul. E téma behatóbb vizsgálatot igényel.

Egészen más témában mozog *Vuics Tibor* tanulmánya, mely a globális problémák és életkörülmények kérdéskörében kalauzolja el az olvasót. A gyakorló tanárok számára legjobban használhatónak a jövedelemszerzési lehetőségek változását, ezen belül a társadalmi „védőernyő” szétszakadását és a pótlására tett intézkedéseket, másrészt pedig a fogyasztás szerkezetének átalakulását tárgyaló rész tűnik.

Berneik Ágnes elméleti jellegű munkája együttgondolkodásra invitálja az olvasót. Gondolatkísérlete a nemzetközi kereskedelem térszerveződésének elméleti kérdései felől indul, majd egy modellen mutatja be az elmélet használhatóságát. A meglévő adatbázis csak az árucikk-kereskedelem értékelésére ad módot, s ez a hiányosság legerősebben a Dél- és Délkelet-Ázsiára összpontosuló japán gazdasági erőter szerveződésénél mutatkozik meg. Sajnálom, hogy a leírás a folyamat bemutatására csak két időpontot választott, nagyon tanulságos lehetett volna egy hetvenes évek közepi és egy nyolcvanas évek eleji állapot bemutatása is!

A környezet eltartóképessége minden gondolkodó ember számára életének, s az egész emberi faj jövőjének egyik alapkérdése. *Kerényi Attila* írása világos, tömör és nagyon tartalmas bemutatása ennek a szerteágazó problémakörnek. Kritikai szellem lengi át a tanulmány egészét, ahogy a szerző a korábbi időszak meghatározó munkáihoz viszonyul, s ez nagyon szimpatikus. Néhány gondolatát külön is szeretném kiemelni. Az ember igényei egyediek és sokrétűek, nem lehet ezeket pusztán

az élelmiszerral való ellátottságra leszűkíteni. Napjaink táplálék fogyasztásában a természetes élővilágnak már csekély szerepe van. A biomassza és a természet élelmiszernövények szerves anyag termelése egymástól jelentősen eltér egyazon területen. Emellett nagyon lényeges a gazdasági és a társadalmi környezet befolyásoló hatása az ellátásra. – Jól használható, összeszedett az extenzív és intenzív típusú mezőgazdaság környezetre gyakorolt hatásainak modellszerű bemutatása.

Erdősi Ferenc néhány éves teematikai kitérő után ismét a közlekedés témaköréből választotta témáját. Írása nagyon meggyőző, tényszerű, alapos kutatási és szakirodalmi háttér áll mögötte. A tanulmány két gondolatát ragadnám ki, melyek számomra elméleti szempontból a legértékesebbnek tűntek. Az első az emberiség által folytonosan növekvő méretekben elkövetett természetrombolás és ennek hatásai, illetve ezzel szembeállítva a természet – szinte hihetetlen mértékű – regenerálódó képessége. Az alapkérdés ezzel kapcsolatban az, hogy a természet milyen határig képes „tolerálni” a folytonos beavatkozásokat, s mely időszaktól törekszik egy új – az ember számára esetleg el nem viselhető – egyensúlyi állapot felé. A másik gondolat, melyet minden tanár, diák – mint jövőendő állampolgár, esetleg döntéshozó – is meg kell fontoljon, a további fejlődési út lehetősége. A szerző fölillantja az ökológiailag orientált közlekedéspolitikai szükségességét, mely a megelőzés elvén alapulva elejét vehetné a végzetes természetrombolásnak.

Perczel György írása részben általánosabb, részben szűkebb problémát feszeget az előző tanulmánynál. Bővebb, hiszen a

gazdaság egész spektrumát, minden ágazatát górcső alá veszi, másrészt viszont szűkebb, mivel Magyarországot, a hazai viszonyokat vizsgálja. Megállapítása szerint mára gazdasági és környezeti válság alakult ki az országban. A környezeti válság okait a közgazdasági magyarázó okoktól az állampolgári felelősség alacsony szintjéig világosan, összeszedetten tárja elénk. Ágazatonként tárgyalja a káros környezeti hatásokat, s megállapítja, hogy a kedvezőtlen hatások eredményeként egyfajta negatív szinergetikus hatóerő látszik beindulni. Külön kitér a külföldi tőke magyarországi jelentkezésére és az ebből adódó újabb veszélyforrásra (ökogymarmatosítás).

Jakus György gyakorlati szakember, Észak-Dunántúl vízgyűyeinek talán legkiválóbb ismerője. Összefoglaló jellegű tanulmánya bemutatja a bős-nagymarosi vízlépcsőrendszer építésének hiteles történetét, megtűzdelve komoly szakmai ismeretekkel a létesítmény működésére vonatkozóan. Magam nem vagyok a téma avatott ismerője, így e rész szakmai bírálatára nem vállalkozhatom.

Visszatérő gondolata az írásnak, hogy a Dunakiliti mellett létesített tározó üzembe helyezésének elmaradása, és ezzel párhuzamosan a „C-variáns” megépítése a szlovákok részéről egyértelműen kivette kezünk közül a helyzet kulcsát a Duna vízkezelésének tekintetében. Engedtessek meg egy személyes vélemény: ha a többi 48 vízlépcső és/vagy erőmű nem tette teljesen tönkre a folyót, akkor valószínűleg ezen a rendszeren sem múltott volna a dolog. Sajnálatos, hogy szakmai viták helyett a politikai érdekek mentén történt a probléma lezárása.

Kiss Gábor írása méltó lezárása a kötetnek, mely programot ad a geomorfológiai értékek védelméhez. A földrajzi érték fogalmának meghatározása nyomán lehetővé válik az ilyen értelemben értékes tájlemek kiválasztása, majd a szerző által javasolt kritériumrendszer szerint az egyes elemek értékmeghatározása (ritkaság, típusosság). Az értékek megőrzése szempontjából – a szerzővel egyetértve – a törvényi védelemmel legalább egyenértékűnek érzem a tudatformálást, melyet a tanár kollégák akár órán, akár azon kívül nap mint nap

gyakorolhatnak. A tanulmány erőssége, hogy a módszer használhatóságát konkrét természeti tájon mutatja be. Kívánjuk, hogy mihamarabb további tájakra is elvégezzék ezt a munkát!

A kötet egészét jó szívvel ajánlom minden gyakorló tanárnak, sőt az érdeklődő diákoknak is. Remélem, hogy a sorozat ezután is értékes írásokat összefogó kötetekkel jelentkezik majd a földrajz lényeges kérdéseiről.

Nagy Gábor

A TERÜLET MARKETINGJE. A VÁROSOK, ÁLLAMOK, NEMZETEK BERUHÁZÁSI, IPARI ÉS IDEGENFORGALMI VONZEREJE

P. Kotler–D. H. Haider–I. Rein (1993) Marketing Places. Attracting Investment, Industry, and Tourism to Cities, States, and Nations. The Free Press, New York, 388 o.

Napjainkban a gazdasági folyóiratokban egyre gyakrabban lehet találkozni olyan hirdetésekkel, amelyek nem egy terméket állítanak a középpontba, hanem egy hely (város, megye, ország) kedvező adottságaira igyekeznek felhívni az olvasók mint potenciális vásárlók figyelmét. Ez a tevékenység azonban csak egy apró – talán a leglátványosabb – jele annak a változásnak, amely a területi és településpolitikában az elmúlt 10–15 évben Nyugat-Európában és Észak-Amerikában végbement, és amelynek egyre több jele mutatkozik hazánkban is: az egyes helyeknek meg kell jelenniük a piacon, és a kereskedelmi fogalomba

kerülő árucikkekhez hasonlóan el kell adniuk saját magukat.

Az ezen a területen eddig felhalmozódott ismereteket próbálja meg összefoglalni a modern marketingtudomány egyik legjelentősebb alakja – Philip Kotler – és két társa által írt könyv. A világos szerkezettel rendelkező mű előnyei közé lehet sorolni, hogy nemcsak a témakör elméleti kérdéseivel foglalkozik, hanem az egész világból hozott példák segítségével a gyakorlatban is bemutatja az újfajta politika különböző oldalait. (Külön érdekesség, hogy a könyvben – sajnos negatív megközelítésben – Magyarország is megemlítésre kerül.)